

บทที่ 4

หลักการและทฤษฎีทางจิตวิทยาเพื่อการเรียนการสอน

อันที่จริงแล้วเรารู้จักกับคำว่า การสอนมาแต่โบราณกาลก่อนที่จะมีสถานศึกษาอย่างมีรูปแบบเกิดขึ้นเสียอีก และทุกวันนี้เราก็คงยังใช้การสอนอยู่เสมอ หากมีใครสักคนตั้งคำถามว่า การสอนคืออะไร ครู/อาจารย์ทุกคนย่อมซาบซึ้งในความหมายกันคืออยู่แล้ว และขณะเดียวกันก็คงจะไม่มีใครกล้าพูดด้วยความเชื่อมั่นว่า วิธีสอนแบบใดดีกว่าแบบใด หรือวิธีสอนของใครดีกว่า หรือวิธีสอนแบบใดดีที่สุด จะกล่าวได้ก็แต่เพียงว่า วิธีสอนแบบใดเหมาะกับสถานการณ์ใด และวิธีสอนแต่ละแบบมีข้อได้เปรียบและเสียเปรียบอะไรบ้าง ทุกวันนี้เราซึ่งเป็นครู/อาจารย์ควรคำนึงว่า ส่วนหนึ่งของชีวิตเราคือการใช้เวลาในการกระตุ้นบุคคลให้เกิดมโนทัศน์ ความคิด ทักษะและเจตคติ (Knowledge, skill, attitude) ตลอดจนพฤติกรรมที่จะช่วยยกระดับการศึกษาให้สูงขึ้น ความเป็นครู/อาจารย์ ต้องอาศัยความมีศาสตร์และมีศิลป์ควบคู่กันไป ศาสตร์คือความรู้ ศิลป์คือทักษะและการเลือกเทคนิคที่เหมาะสมมาใช้ หลายท่านอาจจะเคยได้ยินคำกล่าวที่ว่างานวิชาชีพนั้น ผู้ประกอบจะต้องมีทั้งความรู้และทักษะซึ่งคนธรรมดาทั่วไปไม่มี นั่นก็คงจะหมายความว่า ถ้าท่านทำตามสามัญสำนึก งานของท่านก็ยังไม่เป็นวิชาชีพ เพราะไม่มีหลักเกณฑ์อะไร ไม่ต้องอาศัยทักษะเฉพาะอย่าง และหากท่านเดินตามกฎเกณฑ์ทุกอย่าง เช่นการปรุงอาหารตามตำรากับข้าว งานสอนของท่านก็เป็นเพียงช่างฝีมือ กล่าวคือ มีแต่ความชำนาญแต่ขาดความรู้ขาดความคิดในการริเริ่มปรุงแต่ง แต่ถ้าท่านสอนโดยคำนึงถึงทฤษฎีว่าจะสอนทำไม จะสอนอะไร และจะสอนอย่างไรและเมื่อสอนเสร็จแล้ว จะมีการวัดและประเมินผลอย่างไร จึงจะทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ความสามารถในเรื่องเช่น นับได้ว่าท่านมีความรู้ทางทฤษฎี ทักษะในการปฏิบัติและสามารถแก้ปัญหาได้ ซึ่งคนธรรมดาทั่วไปไม่มี ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คนที่จะมีคุณสมบัติดังกล่าวได้ จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนหรือมีประสบการณ์มาก่อน แต่ก็อาจมีข้อโต้แย้งได้ว่าบางคนไม่เคยได้รับการฝึกหรือศึกษาในด้านดังกล่าวมาก่อน แต่

สอนได้ดีกว่าผู้ที่ได้รับการฝึกเสียอีก บุคคลเหล่านั้นจัดได้ว่า เป็นผู้ได้รับการยกเว้น (exceptional) ดังคำกล่าวที่ว่า "มีวิญญาณของความเป็นครูมาตั้งแต่เกิด (a teacher is born not made)"

การศึกษาผู้เรียน

ในการสอนที่จะให้ได้ผลนั้น ผู้สอนควรต้องทราบเกี่ยวกับธรรมชาติและความต้องการของมนุษย์ตลอดจนการสร้างมนุษยสัมพันธ์ก่อน เพื่อที่จะสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้เรียนและผู้ปกครอง อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในภูมิหลังของผู้เรียนด้วย สารระสำคัญที่ผู้สอนควรให้ความสนใจในหัวข้อนี้คือ

ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความต้องการอยู่ตลอดเวลาและมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นลำดับ ลำดับที่สูงกว่าจะไม่มีมีความหมายอย่างใด ถ้าลำดับที่ต่ำกว่ามีไม่เพียงพอ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความสำเร็จหรือความมีอิสระจะไม่มีมีความสำคัญเลย ถ้าบุคคลยังหิวหรือขาดองค์ประกอบเพื่อการยังชีพ และเมื่อได้มาซึ่งความจำเป็นนั้นแล้ว ความต้องการนั้นจะไม่จูงใจอีกต่อไป ความต้องการตามลำดับขั้นดังกล่าวคือ

(1) ความต้องการทางร่างกาย เพื่อการยังชีพ ได้แก่อาหาร อากาศ น้ำ ที่พัก ยา รักษาโรค เครื่องนุ่งห่มและความต้องการทางเพศรส

(2) ความปลอดภัย ต้องการสันติภาพ ความคุ้มครอง เสถียรภาพ และความอบอุ่นใจ ต้องการทราบเหตุการณ์ภายนอก ความมั่นคงในหน้าที่การงาน มีเงินทอง มีหลักประกัน

(3) ต้องการความเป็นเจ้าของและความรัก ต้องการเป็นที่รักของคนทั่วไป และเป็นส่วนหนึ่งของเพื่อนฝูง รวมทั้งต้องการรักและให้คนอื่นรักด้วย

(4) ต้องการคำสรรเสริญ ชื่อเสียง เกียรติยศ ความแข็งแรง ความแกร่ง ความสำเร็จ ความเฉลียวฉลาด เก่งกาจ มีอิสระและเสรีภาพ ต้องการมีชื่อเสียงการยอมรับ และความสนใจจากคนอื่น

(5) ต้องการไปให้ถึงความสามารถสูงสุดของตนเอง มีอะไรที่คนอื่นทำได้ ตนเองก็อยากจะทำได้ด้วย ต้องการเป็นทุก ๆ อย่างที่ใจอยากจะเป็น ต้องการมีทุก ๆ อย่างที่ตนต้องการ

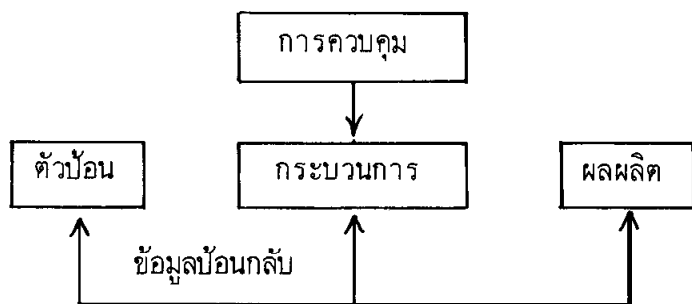
ผู้สอนจะต้องศึกษาธรรมชาติของผู้สอนจะต้องศึกษาธรรมชาติของผู้เรียนว่าอยู่ในระดับใด อายุเท่าไร ธรรมชาติของการเรียนรู้เป็นอย่างไร

ความแตกต่างของผู้เรียน ผู้สอนควรตระหนักว่า ผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งทางด้านร่างกายจิตใจและแนวความคิด บางคนเชื่อในปรัชญาที่แตกต่างกัน บางคนเชื่อมั่นในตนเองสูง บางคนอาจจะต้องพึ่งจากกลุ่ม บางคนเรียนรู้ช้า บางคนเรียนรู้เร็ว บางคนเรียนได้ดีจากกลุ่มและบางคนเรียนได้ดีด้วยตนเอง

การติดต่อระหว่างบุคคล เพื่อให้การดำเนินการเรียนการสอนได้ผลดี ผู้สอนจะต้องสัมพันธ์ติดต่อระหว่างเพื่อนผู้สอนด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและวิธีการติดต่อกับผู้ปกครอง เพื่อทราบพฤติกรรมและความสนใจของผู้เรียนเมื่ออยู่ที่บ้าน ติดต่อกับผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้ร่วมงานอื่น ๆ

หลักการจูงใจ เพื่อเป็นการจูงใจในเรื่องการเรียน ผู้สอนต้องรู้หลักการจูงใจเพื่อช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาองค์ประกอบของระบบการเรียนการสอนในหลาย ๆ ลักษณะ ดังที่ได้กล่าวข้างต้น จะพบว่าระบบการเรียนการสอนประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ประการที่จะขาดเสียมิได้คือ ตัวป้อน (input) กระบวนการ (process) และผลผลิต (output) หรือหากจะแบ่งให้มีรายละเอียดปลีกย่อยไปอีก เพื่อสะดวกต่อการทำงานอย่างเป็นระบบที่มีความสมบูรณ์แล้ว จะประกอบด้วยส่วนสำคัญ 5 ส่วน ดังรายละเอียดคือ (ดูรูปที่ 1 ประกอบ)

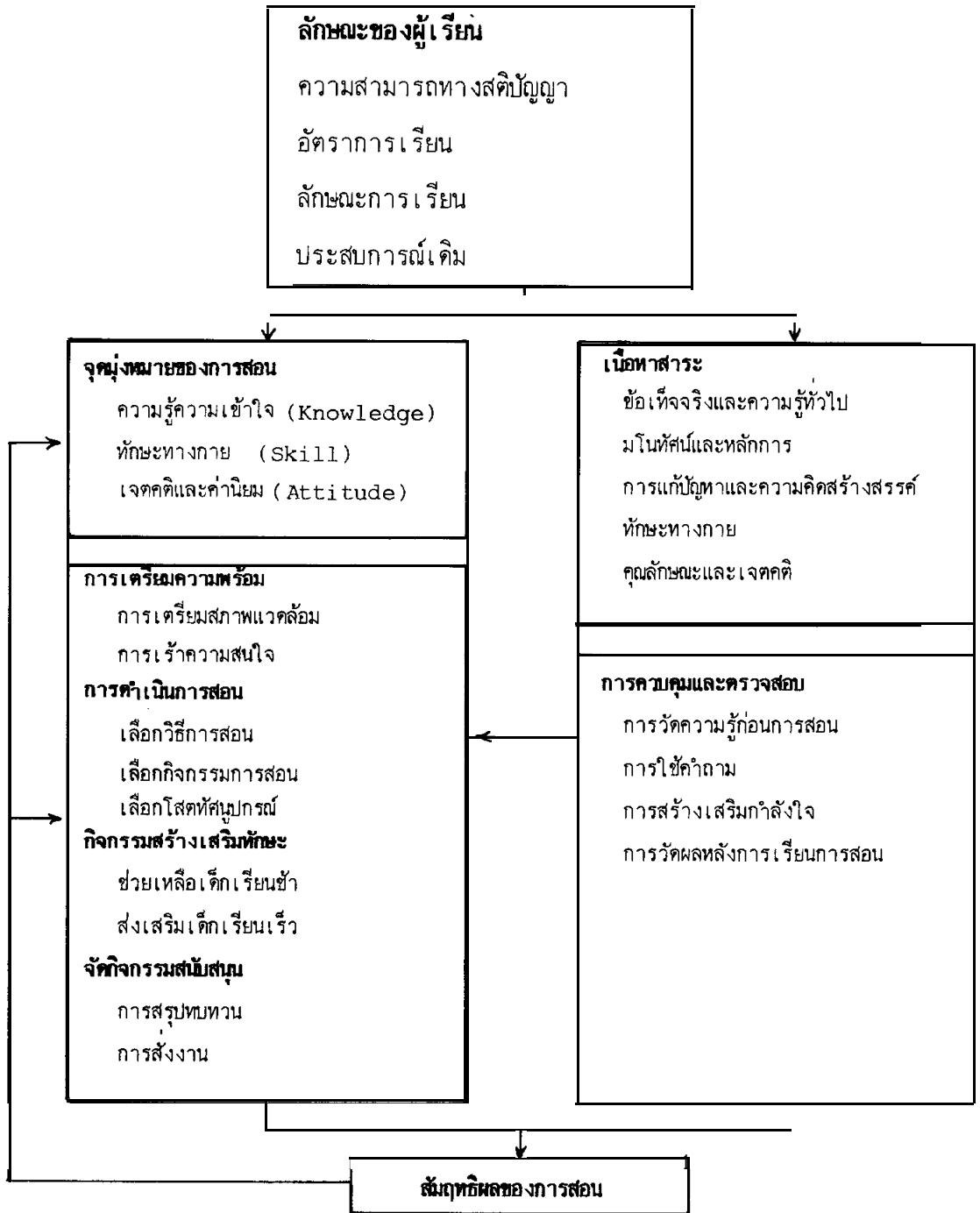
รูปที่ 1

องค์ประกอบของระบบการเรียนการสอน

1. ตัวป้อน (input) ประกอบด้วย ครู นักเรียน หลักสูตร และสิ่งแวดล้อมทางการเรียน
2. กระบวนการดำเนินงาน (process) ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อม การให้เนื้อหาสาระใหม่ การสร้างเสริมทักษะและกิจกรรมสนับสนุน
3. การควบคุม (control) หมายถึงวิธีการที่จะทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
4. ผลผลิต (output) หมายถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหา ทักษะ และเจตคติในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน
5. ข้อมูลป้อนกลับ (feedback) หมายถึงการวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากสอนแล้ว หากผลผลิตที่ได้ต่ำกว่าความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ก็จำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์หาจุดบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

เกี่ยวกับเรื่องนี้ สัจด์ อุทรานันท์ ได้ให้ความเห็นว่า องค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการเรียนการสอนที่แท้จริง ควรประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 10 ประการ คือ (ดูรูปที่ 2 ประกอบ)

1. ลักษณะของผู้เรียน แบ่งออกเป็น ความสามารถทางสติปัญญา อัตรากาเรียน ลักษณะการเรียน และประสบการณ์เดิม
2. จุดประสงค์ของการสอน หมายถึงความรู้ความเข้าใจ ทักษะทางกาย เจตคติและค่านิยม
3. เนื้อหาสาระที่จะนำมาสอน หมายถึงข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา มโนทัศน์ และหลักการ การคิดแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ ทักษะทางกาย เจตคติและค่านิยม
4. การเตรียมความพร้อม หมายถึง การเตรียมสภาพแวดล้อมทางการเรียน และการเข้าความสนใจ
5. ดำเนินการสอน ประกอบด้วย การเลือกวิธีสอน การเลือกกิจกรรมการสอน และการเลือกวัสดุทัศนูปกรณ์
6. การสร้างเสริมทักษะ หมายถึง การช่วยเหลือเด็กเรียนช้า และส่งเสริมเด็กเรียนเร็ว

รูปที่ 2

รูปแบบของระบบการเรียนการสอน

ปรับปรุงจาก

สังัด อุทรานันท์, การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ (กรุงเทพมหานคร คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 26

7. การจัดกิจกรรมสนับสนุน ประกอบด้วย การสรุป ทบทวน และการส่งงาน

8. การควบคุมและตรวจสอบ ประกอบด้วย การวัดความรู้ก่อนการเรียนการสอน การใช้คำถาม การสร้างเสริมกำลังใจ การวัดผลหลังการเรียนการสอน

9. สัมฤทธิ์ผลของการสอน

10. การปรับปรุงแก้ไข

นักเรียนแต่ละคนจะมีปฏิริยาต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนแตกต่างกันไป นักเรียนบางคนจะยินดีที่ได้เริ่มบทเรียนใหม่ ๆ แต่บางคนก็ไม่ชอบ และบางคนก็ไม่สนใจเลย นักเรียนบางคนจะทำตามคำพูดครูทุกอย่างเพื่อเอาใจครู บางคนจะทำตามคำสั่งของครูเพื่อให้รอดตัวไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น และบางคนจะพยายามทำทุกอย่างให้ดีที่สุด ความแตกต่างในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการจูงใจโดยตรง

ความหมายและธรรมชาติของการจูงใจ

การจูงใจ หมายถึง การกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมและการควบคุมพฤติกรรม ซึ่งทำให้คนเราแสดงปฏิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างเดียวกัน ไม่เหมือนกันหรือทำให้คนบางคนมีพฤติกรรมไม่เหมือนเดิม

พฤติกรรม เป็นการเลือกปฏิริยาตอบสนองที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์นั้น ๆ มาสนองต่อสิ่งเร้า แต่สิ่งเร้าจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่ออินทรีย์อยู่ในภาวะรับการจูงใจ พฤติกรรมบางอย่างเกิดจากแรงจูงใจที่เห็นได้ง่ายและชัดเจน แต่พฤติกรรมบางอย่างก็มีแรงจูงใจหลายอย่างรวมกันหรือเกิดจากแรงจูงใจที่ลึกซึ้งมาก เช่น การเสี่ยงชีวิตเข้าช่วยผู้ที่ตกอยู่ในระหว่างอันตรายร้ายแรง เป็นต้น

พฤติกรรมจะเป็นผลจากลักษณะในตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมประกอบกัน ซึ่งทำให้เกิดพฤติกรรมที่มีความมุ่งหมาย ทั้งสิ่งแวดล้อมและสภาวะในตัวบุคคลจะเป็นพลังกระตุ้นให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ การจูงใจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นหลายอย่าง เช่น ความสนใจ ความต้องการ ทัศนคติ ระดับความมุ่งหวัง ค่านิยม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อพฤติกรรมในการเรียนของนักเรียนอย่างมาก กล่าวคือ

1. นักเรียนที่มีความสนใจจะตั้งใจเรียนมากกว่านักเรียนที่ขาดความสนใจในวิชานั้น มีความพอใจที่ได้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับบทเรียนนั้น ๆ และพยายามจะทำให้เกิดผลดีที่สุดในที่สุด
2. ความต้องการจะเป็นแรงกระตุ้นให้ทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการนั้น นักเรียนที่ต้องการความสำเร็จในการศึกษาแล้วเรียนจะตั้งใจเรียนมากกว่าเด็กที่ขาดความต้องการในด้านนี้
3. ค่านิยม หมายถึง การตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ เช่น ค่านิยมของสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง ค่านิยมทางเศรษฐกิจสังคม ค่านิยมทางสุนทรียะ ค่านิยมทางความเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้า ค่านิยมทางจริยธรรม เป็นต้น การตระหนักถึงคุณค่าในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมตามค่านิยมนั้น ๆ
4. หัตถ์คตที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งนั้น เด็กที่มีหัตถ์คตที่ดีต่อวิชาคณิตศาสตร์ ย่อมพอใจที่ได้เรียนรู้และทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคณิตศาสตร์
5. ความมุ่งหมายหวังจะทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้ทำกิจกรรมระดับที่ต่างกัน ผู้ที่ตั้งระดับความมุ่งหวังต่ำ

ประเภทของแรงจูงใจ

แรงจูงใจที่ทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ อาจแบ่งออกได้ดังนี้

แรงจูงใจทางร่างกาย (Physiological motives) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางร่างกาย เช่น ความหิว ความกระหาย การพักผ่อน การขับถ่าย ความต้องการทางเพศ โดยธรรมชาติในร่างกายของคนเราจะพยายามควบคุมภาวะภายในร่างกายให้อยู่ในสภาพปกติ เช่น อุณหภูมิของร่างกายในภาวะปกติจะมีอุณหภูมิประมาณ 98.6°F หรือ 37°C แต่เมื่ออุณหภูมิของอากาศเปลี่ยนแปลงไป ก็จะมีผลกระทบกระเทือนต่ออุณหภูมิภายในร่างกายด้วย ดังนั้นร่างกายจึงต้องพยายามปรับให้เข้าสู่สภาพปกติ กล่าวคือ หากอากาศเย็นลงมาร่างกายอาจจะถึงกับสั่นเพื่อเพิ่มอุณหภูมิในร่างกายให้สูงขึ้น ถ้าอากาศร้อน คนเราจะหายใจแรงและเร็ว บางทีถึงกับหอบหายใจแรง ๆ เพื่อลดอุณหภูมิของร่างกายให้ต่ำลง การปรับร่างกายให้เข้าสู่สภาพปกตินี้จะเป็นไปโดยอัตโนมัติและมีอยู่หลายอย่างด้วยกัน นอกจากการควบคุมอุณหภูมิของร่างกายแล้ว ก็ยังมีสิ่งอื่นอีก เช่น การควบคุมปริมาณของกรด กลีเซอ แร่ธาตุ โปรตีน และสารเคมีอื่น ๆ ให้อยู่ในระดับปกติ

เมื่อร่างกายถูกรบกวนและพยายามปรับให้เข้าสู่ภาวะปกติโดยอัตโนมัติอยู่นั้น จะเกิดแรงจูงใจให้ทำกิจกรรมเพื่อขจัดหรือลดการรบกวนเหล่านั้นอีกด้วย เช่น เมื่ออากาศร้อนคนเราก็หลบไปอยู่ในบริเวณที่อากาศเย็น ต้มน้ำหรือเครื่องต้มน้ำเย็น ๆ สวมเสื้อผ้าบาง ๆ แต่เมื่ออากาศหนาวคนเราก็จะไปอยู่ในบริเวณที่มีอากาศอบอุ่น ต้มน้ำหรือเครื่องต้มน้ำร้อน ๆ สวมเสื้อผ้าหนา ๆ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่เนื่องจากแรงจูงใจทางร่างกาย

แรงจูงใจทางสังคม (Social motives) เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นในภายหลัง เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ กล่าวคือ ในขั้นแรกทารกจะยังไม่มีความต้องการทางสังคม แต่เมื่อได้มีประสบการณ์มากขึ้นจึงจะเกิดแรงจูงใจทางสังคมขึ้นในภายหลัง เช่น แต่เดิมทารกจะร้องไห้เมื่อหิวหรือเกิดความไม่สบาย อันเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจทางร่างกาย แต่เมื่อร้องไห้แล้วแม่หรือพี่เลี้ยงก็จะจัดการให้ความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนอง เกิดความพอใจ เมื่อเด็กมีประสบการณ์มากขึ้น ได้เรียนรู้ว่าการร้องไห้ทำให้ผู้อื่นเข้ามาหา ดังนั้น การร้องไห้ในครั้งหลัง ๆ อาจจะไม่ได้อีกเกิดจากแรงจูงใจทางร่างกายก็ได้ เด็กอาจจะไม่ยอมยกตามลำพังเป็นเวลานาน ๆ เมื่อถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพังก็จะร้องไห้เพื่อให้มีคนมาหา การร้องไห้ในทำนองนี้จึงเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความต้องการทางสังคมหรือเกิดจากแรงจูงใจทางสังคม

แรงจูงใจทางสังคมอาจแบ่งออกได้หลายอย่าง การแบ่งประเภทแรงจูงใจทางสังคมนั้น นักจิตวิทยาแบ่งได้ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ เนื่องจากข้อเท็จจริงต่าง ๆ คือ

1. การแสดงความต้องการทางสังคมจะมีวิธีการไม่เหมือนกัน คนในชุมชนต่าง ๆ จะมีวิธีแสดงความต้องการทางสังคม ที่คล้ายตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนของตนยิ่งไปกว่านั้น คนในชุมชนเดียวกันก็ยังมีวิธีแสดงความต้องการทางสังคมแตกต่างกันได้อีกด้วย ทั้งนี้ ก็เนื่องจากว่าความต้องการทางสังคมเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้ และการแสดงออกของความต้องการทางสังคมนั้นก็ต้องอาศัยพฤติกรรมอันเนื่องจากการเรียนรู้ด้วย

2. ความต้องการอย่างเดียวกันอาจทำให้คนเรามีพฤติกรรมไม่เหมือนกัน เป็นต้นว่าการแสดงความไม่พอใจใครคนใดคนหนึ่งนั้น บางคนก็แสดงออกโดยการปล้ำใส่ ทูตตี แต่บางคนอาจจะหลบไปเสียให้พ้น

3. พฤติกรรมอย่างเดียวกันอาจจะเนื่องมาจากความต้องการที่ต่างกันก็ได้ เช่น การที่เด็กรีบทำการบ้านในทันทีที่กลับจากโรงเรียนมาถึงบ้านนั้น บางคนก็อาจจะนำไปเพราะต้องการให้พ่อแม่พอใจ แต่บางคนก็อาจจะต้องการหลีกเลี่ยงการถูกพ่อแม่เรียกใช้

4. พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอาจสนองความต้องการได้มากกว่าหนึ่งอย่างในเวลาเดียวกัน เช่น นักวิทยาศาสตร์ที่ค้นคว้าทดลองอยู่ในห้องปฏิบัติการ อาจมีความต้องการหลายอย่างในการทำเช่นนั้น เป็นต้นว่า ต้องการรู้ข้อเท็จจริง ต้องการชื่อเสียง ต้องการเลื่อนวิทยฐานะ

นักจิตวิทยาบางคนแบ่งความต้องการทางสังคมออกเป็น 2 ประเภท คือความต้องการเข้าร่วมหมู่รวมพวก (affiliative needs) เช่น ต้องการความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่ การยกย่องนับถือจากคนในสังคม ต้องการให้ผู้อื่นรับสมัครพรรคพวก ความต้องการทางสังคมอีกประเภทหนึ่ง คือ ความต้องการที่เกี่ยวกับฐานะ (status needs) ได้แก่ ต้องการมีอำนาจความเด่น ความมีชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นต้น

Murray แบ่งความต้องการทางสังคมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ความต้องการเกี่ยวกับทรัพย์สินสิ่งของ เช่น ต้องการกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การสะสมสิ่งของ ต้องการจัดสิ่งของต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบ ต้องการให้สมบัติของตนอยู่ตลอดไป ต้องการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ

2. ความต้องการที่เกี่ยวกับความตั้งใจ ความปรารถนา และเกียรติยศชื่อเสียง เช่น ต้องการมีความสามารถที่เด่นเหนือผู้อื่น ต้องการความสำเร็จในการทำงาน ต้องการคำชมเชย และการนับถือจากผู้อื่น ต้องการรักษาชื่อเสียงเกียรติยศป้องกันตนเองให้พ้นจากการนิินหาว่าร้ายจากผู้อื่น ต้องการแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง

3. ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ เช่น ต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น ต้องการใกล้ชิดและได้รับใช้ผู้ที่มีอำนาจวาสนา ต้องการทำสิ่งต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับผู้อื่น ต้องการสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นชอบด้วยกับผู้อื่น

4. ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นภัยต่อตนเองหรือผู้อื่น เช่น ต้องการโอกาสที่จะแสดงความก้าวร้าว ไม่พอใจ หรือทำอันตรายต่อผู้อื่น ต้องการหลีกเลี่ยงการถูกตำหนิหรือลงโทษ

5. ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับความพอใจระหว่างบุคคล เช่น ต้องการมีเพื่อน และสมัครพรรคพวก ต้องการหลีกเลี่ยงคนบางคน ต้องการปกป้องคุ้มครองและช่วยเหลือผู้อื่น ต้องการให้มีผู้คุ้มครองช่วยเหลือตน

6. ความต้องการอย่างอื่น ๆ เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การแสวงหาความสนุก ความสุขความสบาย ต้องการหาโอกาสที่จะสนองความอยากรู้อยากเห็น ต้องการแสดงความคิดเห็น การอธิบายการชี้แจงเรื่องราวต่าง ๆ

แรงจูงใจส่วนบุคคล (Personal motives) แรงจูงใจประเภทนี้ หมายถึงแรงจูงใจที่พัฒนาขึ้นในตัวบุคคลซึ่งจะแตกต่างกันไป แรงจูงใจส่วนบุคคลมีรากฐานมาจากความต้องการทางร่างกายและความต้องการทางสังคมประกอบกัน แต่จะมีความรุนแรงมากน้อยไม่เท่ากัน เช่น ในเรื่องความต้องการสะสมสิ่งของต่าง ๆ นั้น คนบางคนจะแสดงออกในรูปของการสะสมทรัพย์ บางคนก็สะสมที่ดิน แต่บางคนก็เพียงแต่สะสมของเก่าหรือดวงไปรษณียากรเท่านั้น

แรงจูงใจส่วนบุคคลนี้ นอกจากจะหมายถึงการแสดงออกของความต้องการซึ่งมีความรุนแรงไม่เหมือนกันแล้ว ยังหมายความถึงแรงจูงใจที่มีเฉพาะคนในบางกลุ่มบางสังคมอีกด้วย ที่มาของแรงจูงใจส่วนบุคคลนี้ เกิดจากความต้องการทางร่างกายและความต้องการทางสังคมเหมือนกันก็จริง แต่การที่คนเรามีแรงจูงใจส่วนบุคคลต่างกันไปนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากเนื่องจากมีสิ่งต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยหลายอย่าง การสร้างแรงจูงใจส่วนบุคคลเป็นกลวิธีที่ซับซ้อนและสะสมกันมาเป็นเวลานาน การที่เราจะสามารถเข้าใจแรงจูงใจส่วนบุคคลของใครคนใดคนหนึ่งได้นั้น จะต้องศึกษาถึงชีวประวัติของเขาโดยละเอียด แรงจูงใจส่วนบุคคลที่สำคัญและเห็นได้ชัดเจน คือ

1. **การติดยา (Drug addiction)** เป็นการใช้ตัวยาอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นประจำ หากขาดตัวยานั้นก็จะมีอาการผิดปกติขึ้น สำหรับรายที่ติดยารุนแรงอาจจะถึงกับทำร้ายตนเองหรือก่ออาชญากรรมขึ้น คนบางคนใช้ตัวยาบางอย่างจนเคยชิน เพราะมีความประสงค์บางอย่างเช่น ระวังความเจ็บปวด ระวังความเสียใจหรือความเบื่อหน่าย เป็นต้น ตัวยาบางชนิดไม่ใช่ยาเสพติด แต่คนเราใช้เพื่อช่วยให้เลี่ยงไปจากความจริงชั่วคราวช่วยยาม แต่ตัวยาบางชนิดเป็นยาเสพติดเนื่องจากทำให้เกิดความต้องการตัวยานั้นซ้ำแล้วซ้ำอีกถ้าขาดตัวยานั้นจะรู้สึกไม่สบาย การใช้ยาเสพติดเป็นประจำ นอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสรีระบาง

อย่างแล้ว ยังก่อให้เกิดความต้องการเทียม (artificial need) ขึ้นด้วยเมื่อถึงเวลาที่จะรู้สึก
ต้องการยาชนิดนั้นทันที

2. ระดับความมุ่งหวัง (Level of aspiration) หมายถึง ขอบเขตของความมุ่ง
หวัง ที่กำหนดไว้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งไม่เหมือนกัน คนบางคนจะตั้งระดับความมุ่งหวังที่
ค่อนข้างสูง แต่บางคนก็ตั้งระดับความมุ่งหวังไว้ต่ำมาก การตั้งระดับความมุ่งหวังของคนเราจะ
เปลี่ยนแปลงไปเสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสำเร็จหรือความล้มเหลวของเขาในการทำกิจกรรม
เช่น เด็กที่เคยตั้งระดับความมุ่งหวังไว้ว่าจะเข้าเรียนแพทย์ แต่เมื่อผลการเรียนของเขาแสดง
ว่าเขามีพื้นฐานรู้น้อยเกินไป เขาอาจจะลดระดับความมุ่งหวังลงมา โดยตั้งระดับความมุ่งหวังไว้
เพียงแค่เป็นทันตแพทย์ก็ได้ แม้ว่าการเรียนทันตแพทย์จะเป็นวิชาชีพที่มีคุณค่าสูงและต้องการความ
สามารถที่สูงอยู่มากก็ตาม สำหรับเด็กที่เคยตั้งใจไว้ว่าจะเข้าเรียนแพทย์และเปลี่ยนมาเรียน
วิชาทันตแพทย์นั้น ระดับความมุ่งหวังของเขาได้ถูกลดมาแล้ว ความสำเร็จในการทำกิจกรรม
ต่าง ๆ จะช่วยให้คนเราตั้งระดับความมุ่งหวังสูงขึ้น เช่น เด็กบางคนอาจตั้งความมุ่งหวังไว้ว่า
จะเรียนให้จบการศึกษาชั้นปริญญาตรีเท่านั้น แต่เมื่อผลการเรียนแสดงว่าเขามีความสามารถดี
กว่าที่เคยคิดเอาไว้อย่างมาก เขาก็อาจจะพยายามศึกษาต่อไปจนจบชั้นปริญญาเอกก็ได้

โดยทั่วไปแล้วคนเราจะตั้งระดับความมุ่งหวังไว้สูงกว่าความสำเร็จเดิมเสมอ แต่
จะสูงกว่าเพียงเล็กน้อยเพื่อให้เกิดความท้าทายเพื่อให้พยายามมากขึ้น และเมื่อทำได้สำเร็จก็
เกิดความพอใจ จากการค้นคว้าเรื่องการตั้งระดับความมุ่งหวังของเด็กที่เรียนอ่อนปรากฏว่าการ
ตั้งระดับความมุ่งหวังของเด็กประเภทนี้ ผิดไปจากความสามารถที่แท้จริงอย่างมาก เด็กบางคนจะ
ตั้งระดับความมุ่งหวังไว้สูง ๆ ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า การทำเช่นนั้นทำให้เขาได้รับ
ความเอาใจใส่จากผู้อื่นมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสนใจจากพ่อแม่ผู้ปกครอง แต่เด็กบาง
คนก็ตั้งระดับความมุ่งหวังไว้ต่ำกว่าความสามารถที่แท้จริงของเขามาก ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจาก
การกลัวความผิดหวัง

Maslow อธิบายว่า ความต้องการที่เป็นพื้นฐานให้เกิดพฤติกรรมของมนุษย์อาจจะ
แบ่งออกเป็นลำดับชั้น (hierarchy) ดังนี้

สุนทรีย์และความดี ความดีงาม	Aestheilc needs ความต้องการเกี่ยวกับสุนทรีย์	การจูงใจที่เกิดจากความ รู้สึกภายในตัวบุคคลจะ
ความสำเร็จและปัญญา	Need for understanding ความต้องการเกี่ยวกับความเข้าใจ กฎ ทฤษฎี ความสัมพันธ์และ โครงสร้าง	มีความรุนแรงขึ้นเมื่อ ประสบผลสำเร็จ
	Need for Knowledge ความต้องการที่เกี่ยวกับความรู้ ความหมายของสิ่งต่าง ๆ	
แรงจูงใจทางสังคม	Esteem needs ต้องการให้ผู้อื่นยอมรับนับถือตน ต้องการให้เด่นเหนือผู้อื่น	
	Belonging needs ต้องการเข้าหมู่เข้าพวก	การจูงใจที่เกี่ยวกับสภาพ- การณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประ จําวัน จะมีความรุนแรงขึ้น
แรงจูงใจทางร่างกาย	Secuntry needs ต้องการความปลอดภัย ความ รู้สึกอบอุ่นใจ การปกป้องคุ้มครองจากผู้อื่น	เมื่อไม่ได้รับการตอบสนอง
	Survival needs ความต้องการเกี่ยวกับการดำรง ชีวิตให้อยู่รอด การดำรงเผ่าพันธุ์	

Maslow (....) ค้นพบว่า ความต้องการทางร่างกายจะมีอำนาจมากกว่าความต้องการทางสังคม ความต้องการทางสังคมจะรุนแรงกว่าความสำเร็จและปัญญา ส่วนความต้องการ

เข้าใจตนเองอย่างถูกต้องจะมีความรุนแรงน้อยที่สุด เช่น ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างความต้องการทางร่างกายและความต้องการทางสังคม คนเรามักจะเลือกทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการทางร่างกายซึ่งเป็นความต้องการในลำดับขั้นที่ต่ำกว่า เมื่อความต้องการในลำดับขั้นต่าง ๆ ได้รับการตอบสนองโดยครบถ้วนแล้ว จึงจะเกิดความต้องการเข้าใจตนเองอย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นความต้องการในลำดับขั้นที่สูงที่สุดได้ การจูงใจที่เกิดจากความต้องการในขั้นสุดท้ายนี้จะทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมอย่างเปิดเผย ไม่ปิดบังซ่อนเร้น มีความรักและความปรารถนาดีต่อบุคคลทั่วไป มีพฤติกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับหลักการทางจริยธรรมและค่านิยมของสังคม มีความคิดที่เป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ภายใต้การชักนำของผู้อื่น ร่วมมือกับผู้อื่นปรับปรุงแก้ไขสภาพสังคมด้วยความเต็มใจ

การจูงใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

การจูงใจมีอิทธิพลต่อผลการเรียนรู้อย่างมาก จากการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเขาวัดปัญญาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปรากฏว่าสหสัมพันธ์จะมีค่าประมาณ .05 เท่านั้น ซึ่งแสดงว่ามีสหสัมพันธ์ที่ค่อนข้างน้อย นักเรียนบางคนที่มีสติปัญญาค่อนข้างต่ำแต่มีผลสัมฤทธิ์ค่อนข้างสูง นักเรียนบางคนก็เรียนรู้ไม่ค่อยได้ผลดีนักทั้ง ๆ ที่เป็นเด็กฉลาด หากเราใช้ความสามารถในการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการคาดคะเนผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา เราจะพบว่ามึนักเรียนเป็นจำนวนมากที่มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่าที่คาดหมายไว้ และจะมีนักเรียนจำนวนไม่น้อยเลยที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ต่ำกว่าที่คาดคะเนไว้ (underachievement) ทั้งนี้ เป็นผลที่เนื่องมาจากการจูงใจในการเรียน เด็กที่มีแรงจูงใจในการเรียนมากย่อมจะมีผลสัมฤทธิ์สูงกว่าที่คาดหมายจากระดับความสามารถ ส่วนเด็กที่ขาดแรงจูงใจในการเรียนก็จะมีผลการเรียนต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

Ringness (.....) ได้ศึกษาค้นคว้าถึงอิทธิพลของการจูงใจที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา 2 กลุ่ม ที่มีระดับเกณฑ์ภาคเชาวน์ใกล้เคียงกัน (I.Q. ตั้งแต่ 120 ขึ้นไป) และอยู่ในสภาพแวดล้อมทางโรงเรียนที่คล้ายคลึงกัน เด็กกลุ่มแรกมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับตั้งแต่ 3.0 ขึ้นไป เด็กกลุ่มที่สองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่เกิน 2.0 (ตามระบบ 4 หน่วยคะแนน) จากการใช้แบบทดสอบประกอบกับการสัมภาษณ์ เด็กกลุ่มแรกมีแรงจูงใจในการเรียนสูงมาก ต้องการผลสำเร็จในระดับที่สูง ๆ ส่วนเด็กกลุ่มที่สองไม่สนใจมาตรฐานทางผลสัมฤทธิ์

ในการเรียนที่ครูและผู้ปกครองได้คาดหวังจากเขา ต้องการทำให้คนนี้เป็นที่ชอบพอของเพื่อน ๆ มีแรงจูงใจในการเรียนน้อย

บุคลิกลักษณะกับแรงจูงใจ

ลักษณะทางบุคลิกภาพจะมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งต่าง ๆ และการแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของนักเรียนเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรารถนาความสำเร็จ (achievement motivation) จะมีบทบาทอันสำคัญยิ่งในการแสดงพฤติกรรมของนักเรียน นอกจากนี้ ความต้องการเข้าหมู่เข้าพวกกับเพื่อน ๆ การอยากเป็นหัวหน้าเป็นผู้นำความต้องการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความต้องการที่เกี่ยวกับการยอมรับนับถือจากผู้อื่น จะมีผลต่อการจูงใจในการเรียนด้วย

นักเรียนที่ปรารถนาความสำเร็จจะแสดงพฤติกรรมเกี่ยวกับการเรียนในลักษณะที่ตรงกับความต้องการของครูและเป็นประโยชน์ต่อตนเองอย่างมาก เด็กประเภทนี้จะมีความขยันหมั่นเพียรในการเรียน มีความตั้งใจสูง เอาใจใส่บทเรียนเป็นอย่างดี และเมื่อให้เลือกผู้ร่วมงานจากเพื่อนสนิทกับผู้ที่มีความสามารถในงานด้านนั้น เด็กประเภทนี้จะเลือกนักเรียนที่มีความสามารถมาเป็นผู้ร่วมงานของตน

ในบางครั้งการจูงใจอาจเกิดจากการกลัวความล้มเหลว (failure) จึงพยายามทำให้ดีที่สุด ในบางครั้งจะพยายามทำสิ่งที่ยากอย่างยิ่ง โดยทั่วไปคนเราจะมีความรู้สึกกลัวความล้มเหลวและการปรารถนาความสำเร็จอยู่ในตัวเองทั้ง 2 ประการ บางคนก็มีความรู้สึกปรารถนาความสำเร็จอย่างมาก คนประเภทนี้มักจะเลือกทำกิจกรรมที่มีความยากในระดับปานกลาง แต่คนที่มีความกลัวความล้มเหลวอยู่มากมักจะหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่มีความยากในระดับปานกลางและจะเลือกกิจกรรมที่ง่าย ๆ มากหรือยากมาก ๆ แทน

การปรารถนาความสำเร็จมีรากฐานมาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตตั้งแต่เยาว์วัย เช่นโอกาสที่เคยประสบผลสำเร็จในการทำกิจกรรมต่าง ๆ การฝึกให้ช่วยตัวเอง การตั้งความมุ่งหวังของพ่อแม่ในส่วนที่เกี่ยวกับตัวเด็ก ลักษณะเหล่านี้เกี่ยวพันกับสภาพของครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจสังคม จำนวนพี่น้อง ลำดับที่เกิด (birth order) และสิ่งอื่น ๆ อีกมาก

จากการค้นคว้าของนักจิตวิทยาเกี่ยวกับความต้องการความสำเร็จของเด็ก ปรากฏว่าเด็กที่มาจากครอบครัวของชนชั้นกลางและมีพี่น้องน้อย ๆ จะมีความต้องการความสำเร็จในระดับที่ค่อนข้างสูง ครอบครัวที่ฝึกให้เด็กช่วยตัวเองได้ตั้งแต่อายุยังน้อย จะทำให้เด็กมีความต้องการในด้านนี้สูง

นอกจากความปรารถนาความสำเร็จซึ่งมีอิทธิพลต่อการศึกษาแล้ว เรียนอย่างมาก ดังได้กล่าวแล้วแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการอย่างอื่นจะมีผลต่อการเรียนของนักเรียนด้วย ดังการค้นคว้าของ McKeachie (.....) แสดงว่านักเรียนที่มีความต้องการเข้าหมู่เข้าพวกสูง หากมีโอกาสศึกษาแล้วเรียนในกิจกรรมการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ๆ จะประสบผลสำเร็จในการเรียนเป็นอย่างดี แต่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะเดียวกันนี้ให้เด็กที่ขาดแรงจูงใจในการเข้าหมู่เข้าพวกจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ บุคลิกลักษณะและวิธีสอนของครูมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็กที่มีความต้องการเข้าหมู่เข้าพวกสูง ๆ ด้วยเด็กประเภทนี้จะมีผลการเรียนรู้ได้ดี เมื่อได้เรียนกับครูที่มีความเป็นกันเองกับนักเรียน มีความสนใจเด็กแต่ละคนเป็นอย่างมาก แต่ผลการเรียนรู้จะลดลงเมื่อได้เรียนกับครูที่ขาดความสนใจในตัวเด็กแต่ละคนเป็นอย่างมาก แต่ผลการเรียนรู้จะลดลงเมื่อได้เรียนกับครูที่ขาดความสนใจในตัวเด็ก มุ่งแต่จะเน้นเนื้อหาวิชาเป็นสำคัญเด็กที่ต้องการให้ผู้อื่นยอมรับนับถือตนเองและเด็กที่ต้องการความเป็นผู้นำจะเรียนได้ดีขึ้น หากครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความสามารถด้านต่าง ๆ มากขึ้น

สถานการณ์ในโรงเรียนและการจูงใจ

หากเราพิจารณาการจูงใจที่ทำให้เกิดพฤติกรรมโดยพุ่งเล็งถึงจุดหมายปลายทางหรือความมุ่งหวังของการกระทำเป็นสำคัญ เราก็อาจจะแบ่งการจูงใจออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การจูงใจภายนอก และการจูงใจภายใน

การจูงใจภายนอก (extrinsic motivation) เป็นการทำกิจกรรมที่มีจุดหมายปลายทางอยู่นอกเหนือไปจากกิจกรรม บุคคลใช้กิจกรรมนั้นเป็นเครื่องมือไปสู่สิ่งที่ต้องการ เช่น คนขับรถรับจ้างโดยหวังเงินค่าโดยสาร เป็นต้น